

Elvira ĆEMALOVIĆ-DILBEROVIĆ (Mostar)

Fakultet humanističkih nauka u Mostaru
levirka@hotmail.com

METAFORA U POLITIČKOM DISKURSU

Autorica u radu nastoji pokazati prisutnost i funkciju metafore u političkom diskursu na primjeru printanih medija u Bosni i Hercegovini tokom posljednjeg rata (1992–1995).

U tom smislu naročito se želi prikazati učestalost konceptualnih metafora te njihov utjecaj na formiranje identiteta diskursnih učesnika i njihove međusobne relacije. Osim toga, cilj rada je analizirati ulogu navedenih konceptualnih metafora u diskursnom procesu polarizacije na „nas“ i „njih“.

Istraživanje je usmjereno na politički diskurs zastupljen u Oslobođenju (O), Slobodnoj Bosni (SB), Ljiljanu (Lj) i Danima (D), a u samu analizu ušla su 544 članka.

Ključne riječi: *metafora, politički diskurs, identitet, semantika*

Funkcija metafore u političkom diskursu

Politički diskurs na primjeru printanih medija bogat je metaforama. Diskursni učesnici često posežu za metaforama kako bi:

- a) prihvatili novonastalu kriznu situaciju;
- b) iskazali osjećaje i stavove vezane za tu situaciju;
- c) diskreditirali direktnog protivnika ili „navodnog“ saveznika u toj situaciji.

Iznenaduje tekstovna napućenost metaforama jer se u političkom diskursu očekuje šturo, mehanizirano, „naučeno“ kazivanje. Metaforama se u političkom diskursu na primjeru printanih medija upravo „ubija“ zadani kanon političkog diskursa. Međutim, ne treba zanemariti činjenicu da su metaforički izrazi u istraživanom korpusu nastali kao produkt jednog novog vremena i specifičnih ljudskih odnosa. Sudionici takvih događaja, u želji da opišu stvari i pojave, relacije i vlastiti identitet, koriste tu slikovitu figuru. Ipak, bogatstvo metafora u istraživanom materijalu ne znači apriori uspješnost i

efikasnost poruke niti bi trebalo očekivati da kod recipijenta razvija objektivni stav o situaciji i sudionicima događaja. Naprotiv, metafore u istraživanoj građi najčešće ne podstiču na razmišljanje i na stvaranje vizuelne predstave već na formiranje negativnog stava o *drugima*.

Politički diskurs na primjeru printanih medija sadrži tehnički *mrtve metafore*, koje su opetovanim korištenjem postale riječi koje diskursnom učesniku štede trud kako ne bi smišljao one koje imaju intenzivniju evokativnu moć:

servirati priču, politika iza zavjese, stari novinarski vuk (SB, '92, 1, 2); *slijepa poslušnost* (SB, '92, 1, 11); *politička zvijezda* (SB, '92, 3, 7); *ratni vihor* (SB, '92, 4, 5); *povampirena monarhija* (SB, '92, 4, 13); *tijelo stranke* (SB, '92, 13, 6); *glasačka mašinerija* (SB, '92, 13, 7); *politički lavirint* (SB, '92, 13, 10); „*graditi mostove*“ (SB, '92, 13, 10); *bosanskokrajiški čvor* (SB, '92, 13, 10); *produžena ruka* (SB, '92, 16, 5); *providna politika* (Lj, '92, 1, 9); *balkanska krčma* (Lj, '92, 4, 2); *Miloševićev požar* (Lj, '92, 4, 24); *zloslutni gavrani* (Lj, '92, 4, 24); *povampireni mudžahedini* (Lj, '92, 4, 31); *crna rupa novoeuropskoga i novosvetskoga političkog amoralizma* (Lj, '92, 4, 31); *sumrak civilizacije* (Lj, '92, 8, 12); *politički udarci ispod stola* (Lj, '92, 8, 14); *srpski oganj i mač* (D, '92, 14, 4); *sudar opcija* (O, '92, 15696, 4); *uhvatiti korak* (O, '92, 15696, 7); *nukleus nacionalne zajednice* (O, '92, 15697, 4); *zaleđivanje stanja* (D, '93, 14, 4); *ratni požar* (D, '93, 14, 22); *moralni kredit* (D, '93, 14, 22); *epidemija razočarenja* (D, '93, 16, 41); *crkveni miševi* (Lj, '93, 15, 8); *sendvič položaj* (Lj, '93, 15, 19); *kapilarni teror* (Lj, '93, 15, 19); *orvelovski govor* (Lj, '93, 15, 29); *krvava predstava* (Lj, '93, 17, 19); *humanitarni most* (Lj, '93, 17, 29); *vazdušni most* (O, '93, 16049, 1); *Ahilova peta, žila kucavica* (D, '94, 21, 25); *pore života* (D, '94, 19, 27); *gutati laži* (D, '94, 21, 10); *Gordijev čvor* (D, '94, 23, 11); *najoštija mjera* (D, '94, 23, 4); *Republika – krpa* (O, '94, 16558, 2); *zadovoljiti apetite* (O, '94, 16565, 3); *unovčiti poziciju* (Lj, '95, 107, 7); *smekšavanje Kine* (Lj, '95, 116, 5); *svijet ledena srca* (O, '95, 16748, 9); *ispiranje mozga* (D, '95, februar, 14); *političke pljuske* (D, '95, februar, 14); *talas terorizma* (D, '95, juni, 23); *goraka pilula* (D, '95, juni, 36); *rezati vazduh* (D, '95, septembar, 10); *geostrateška kifla / geostrateško slijepo crijevo* (D, '95, septembar, 14); *Bič Božiji* (D, '95, septembar, 18); *raditi u „rukavicama“* (D, '95, septembar, 18); *Domoklov mač* (D, '95, decembar, 12); *mjehur od sapunice* (D, '95, decembar, 15); *politički laboratorij* (D, '95, decembar, 15), itd.

Ljudski konceptualni sistem ima metaforičku podlogu, tvrde kognitivni lingvisti (Lakoff i Johnson 1980: 5). Prema njima: "The essence of metaphor is understanding and experiencing one kind of things in terms of another."¹

Prihvativši tu tezu, očekivati je da se i u politici pojavljuju određene konceptualne metafore koje doprinose lakšem shvatanju određenog političkog djelovanja i identiteta diskursnih učesnika. Tako su prilikom analize istraživačkog materijala uočeni metaforički izrazi koji se najčešće generiraju iz metafore POLITIKA JE MOĆ / SNAGA, VISINA JE MOĆ / NADMOĆ / USPJEH i dr., RAT JE PUTOVANJE, POLITIČKI PROCESI SU KRETANJE, DRŽAVA JE OSOBA, POLITIKA / RAT JE SPORT / IGRA / KOCKA, POLITIKA / RAT JE PREDSTAVA.

Kako je u radu istaknuto da su metafore vid jezičkog strateškog sredstva pomoću kojeg se druga strana nastoji ocrniti, a vlastita prikazati ispravnom i pozitivnom, u ovom dijelu rada težište istraživanja je na metaforama koje kazuju nešto više o identitetu diskursnih učesnika i njihovim relacijama.

Uloga metafore *MOĆ JE GORE / PRAVDA JE GORE* u političkom diskursu

Metafora *MOĆ JE GORE / NEMOĆ JE DOLJE (BITI BOLJI JE BITI VIŠE / BITI LOŠIJI JE BITI NIŽE)* nije zasnovana na tradicionalnom metaforičkom mehanizmu povezivanja pojmova na osnovu sličnosti. Naime, ovdje se društvo, tačnije društveni poredak, poredi sa prostorom. Dakle, već u tom kontekstu egzistira konceptualno razumijevanje društva kao prostora (*DRUŠTVO JE PROSTOR*). Klikovac dobro opaža kada konstatira da se tom metaforom ne otkrivaju postojeće sličnosti, nego se stvaraju nove. (2004: 110)

U političkom diskursu na primjeru printanih medija frekventne su metafore koje pokazuju društvenu hijerarhiju, pa, shodno kulturološkom shvatanju bosanskohercegovačkog i šireg prostora, *visina* i *vrh* znače moć, napredak, bolji položaj, uspjeh, privilegiju itd.

1. Igrom sudbine bačen je u ministarske *visine*. (SB, '92, 1, 2)
2. Nije se vinuo u političke *visine*. (SB, '92, 3, 7)
3. *Lansirati* u same državne *vrhove*. (D, '93, 7, 22-23)

Iako sva tri primjera jesu odraz metafore *MOĆ JE GORE*, između njih postoje razlike semantičke naravi. U primjeru broj jedan kaže se da je on *bačen u visine*; dobiva se utisak da je riječ o osobi koju je neko bacio, „progurao“ jer sam glagol *baciti* podrazumijeva agensa i pacijensa radnje. Vrlo je

¹ „Bit metafore je u razumijevanju i doživljaju jedne stvari pomoću druge.“ (u vl. prijevodu)

mala mogućnost da će ta metafora izazvati konceptualnu predstavu da je neko u ministarskim visinama zahvaljujući vlastitom angažmanu i rezultatima.

Primjer broj dva potvrda je iznijetom shvatanju da *visina* znači moć, bolji položaj. Upotreba glagola *vinuti* pojačava pozitivno značenje metafore MOĆ JE GORE.

I na kraju, u primjeru broj tri glagol *lansirati* uobličuje naše konceptualno shvaćanje metafore MOĆ JE GORE. *Lansirati* podrazumijeva nevjerovatnu brzinu odvijanja nekog procesa i radnje. Neko ko je lansiran u državni vrh munjevito je ostvario „dobar“ položaj. Autor te rečenice očito izražava sumnju u postojeći društveni poredak i sistem vrijednosti.

4. *Visoki* partijski funkcioner bez dlake na jeziku. (SB, '92, 4, 14)

Tipičan primjer metafore u kojoj leksema *funkcioner* znači biti gore, imati moć, ali i da visoki funkcioner može imati veći stepen moći od funkcionera. Veličina (veliko / malo) i visina (visoko / nisko) predstavlja pojmovnu metaforu čija je izvorišna domena konkretna. Pridjev *visoki* iskorišten je u smislu svoje polisemičnosti pa u metafori BITI BOLJI JE BITI VIŠE (MOĆ JE GORE) predstavlja važnu osobu, čije se izjave i politički potezi uvažavaju.

5. *Visoka* moralna gesta (D, '93, 14, 22)

Ovdje je riječ o dosta apstraktnoj ciljnoj domeni, a i sama izvorišna domena apstraktnoga je karaktera. Moral se u okviru konceptualnog ljudskog mišljenja može izražavati pridjevima *visok/visoka*. Ako je kod nekoga moral na višoj ljestvici, riječ je, naravno o njegovom / njenom pozitivnijem karakteru.

Lakoff (1991) naročito se dotakao odnosa metafore, morala i politike, ističući kako ljudski sistem metafora koji se koristi u poimanju morala jeste sistem od otprilike dvadesetak metafora. Lakoff je istraživao kojim se moralnim metaforama koriste liberali i konzervativci. On primjećuje da i jedni i drugi koriste iste konceptualne metafore za moral, s tim što daju različite prioritete tim metaforama, ovisno od svojih ciljeva i vlastitog moralnog sistema. Metafora sa najvećim prioritetom u konzervativnome moralnom sistemu jeste *moralna snaga*. Metafora moralne snage, po Lakoffu, jeste skup podudarnosti između moralnih i fizičkih područja: biti dobar jeste biti uspravan / visok, biti loš jeste nizak, činjenje zla jeste padanje, zlo je sila (bilo unutarnja ili vanjska), moral je snaga.

Tako bi primjer broj pet značio da je visoka moralna gesta isto što i moralna snaga, pozitivno učinjeno djelo nekoga ko posjeduje moralnu snagu.

6. U istraživačkom materijalu ove metafore koriste se u svrhu ironiziranja ili kritiziranja diskursne kategorije *oni1* i *oni2*. Tako se u članku *Plava kajgana bez jaja* kritizira UNPROFOR-ova politika (D, '94, 21, 16), čiji čel-

nici *žele ostati čistih ruku*. Fraza *ostati čistih ruku* znači da osoba ili institucija, organizacija nastoji sačuvati svoj moral, moralnu snagu. U kontekstu samoga članka, tom metaforom morala aludira se na neutralan UNPROFOR-ov stav prema agresoru. Da je uistinu tako, potvrđuje i nastavak teksta: *Takav UNPROFOR, koji humanim i drugim akcijama šminka stvarnost BiH...*

Humano bi značilo ljudsko, moralno, brižno, pa bi trebalo oslikavati metaforu *čovječnost je moralna snaga*. Dakle, u određenom društvenom kontekstu i osobnom moralnom sistemu moralna snaga može se različito poimati.

7. Ponovo podizanje Bosne i Hercegovine na noge u kome će evropske zemlje pozamašnim čekovima *prati vlastitu savjest*. (D, '94, 21, 18)

Lakoff (1995) u cilju razumijevanja metafora morala moral poima terminima računovodstva (*The Moral Accounting Schemes*). Moralna radnja shvaća se u izrazima novčane transakcije, a ostvaruje se na osnovu moralne sheme UZVRAĆANJE, ODMAZDA, NAKNADA, OSVETA, NESEBIČNOST i sl.²

U primjeru broj sedam vrijedila bi *moralna shema uzvraćanja*: ako ti uradiš nešto dobro za mene, onda ti ja „dugujem“ nešto, a ako ja uradim nešto jednako dobro za tebe, onda sam ti „vratio dug“ pa smo jednaki. Međutim, ako ti meni uradiš nešto loše, to će te skupo koštati. Moralna radnja Zapadne Evrope pruža negativnu vrijednost, pa ako Evropa *pozamašnim čekovima* (cijena / veličina nemoralne radnje prema Bosni i Hercegovini) plati svoj dug neće slijediti odmazda. Znači, Zapadna Evropa ima šansu da otplati svoj moralni dug.³

Tom konceptualnom metaforom diskursna kategorija *mi* ujedno je predstavljena kao diskursni model žrtve.

Uloga metafore DRŽAVA JE OSOBA u političkom diskursu

Konceptualna metafora *država je osoba* vrlo je česta u političkom diskursu. Njena čestota u tome diskursu na primjeru printanih medija u Bosni i Hercegovini može se dovesti u vezu sa ratnim kontekstom. Naime, emotivni odnos bosanskohercegovačkih građana prema državi se tokom rata intenzificira osjećajima zabrinutosti, patnje, ljubavi i sl. Država se poima kao osoba koja se voli, koja ima prijatelje i neprijatelje itd.

² Lakoff, G., *Metaphor, Morality, and Politics, or, Why Conservatives Have Left Liberals In the Dust*. (<http://www.wwcd.org/issues/Lakoff.html>, preuzeto 20. 4. 2009)

³ O metaforama morala u diskursu pisao je i Kövecses (2002: 62). On smatra da diskurs involvira dvije temeljne konceptualne metafore moralnosti: 1. MORAL JE SNAGA i 2. MORAL JE NJEGOVANJE. Te metafore mogu biti detaljnije opisane kao: biti dobar je biti uspravan, biti loš je biti dolje, činiti zlo je padanje, zlo je snaga, moral je snaga.

Kognitivni lingvisti tvrde da je metafora DRŽAVA JE OSOBA naročito česta u međunarodnoj politici. Međunarodna politika se inače shvaća pomoću sljedećih metafora:

1. DRŽAVA JE OSOBA koja ulazi u društvene odnose u okviru svjetske zajednice; njena teritorija je njen dom. Kako se država poima kao osoba, ona može imati fizičke i psihološke karakteristike.
2. BLAGOSTANJE JE BOGATSTVO. Opće državno blagostanje shvaća se kao ekonomsko zdravlje.
3. ZRELOST DRŽAVE JE NJENA INDUSTRIJALIZOVANOST. Tako su zemlje trećeg svijeta nezrela djeca. Države koje se ne razvijaju normalnim industrijskim tempom vide se kao djeca zaostala u razvoju.
4. RACIONALNOST JE STVARANJE PROFITA: racionalna država, kao i racionalna osoba, nastoji biti jaka i zdrava.
5. MEĐUNARODNA POLITIKA JE BIZNIS: država pokušava povećati dobiti, a smanjiti troškove.
6. RAT JE POLITIKA (vojn timer sredstvima).

Te su metafore slikovite toliko da i sâm čitalac podsvjesno briše granicu između poimanja države kao apstraktne i konkretne pojave. Metafora DRŽAVA JE OSOBA u bliskoj je vezi sa metaforom DRŽAVA, NACIJA I DRUŠTVO JE FAMILIJA. Društvo se tradicionalno vidi kao familija u kojoj je država roditelj a građani su njena djeca. (Kövecses 2002: 63)

Brojnost tih metafora u istraživačkom korpusu opravdana je vanlingvističkim faktorima; krizno doba i vrijeme rata uvjetuje pojačane emocije prema vlastitoj zemlji, a rodoljubivi osjećaji prelaze u sferu mitskoga. Jer ako je država majka učesnicima diskursne kategorije *mi* izložena fizičkom nestanku, onda su direktno ugroženi i životi njenih građana, odnosno djece.

U istraživačkom korpusu registriran je veliki broj konceptualnih metafora DRŽAVA JE OSOBA i DRŽAVA, NACIJA I DRUŠTVO JE FAMILIJA:

1. Postojeća politička kriza koju *preživljava BiH* (SB, '92, 16, 3)
2. „*Susjedi, ne dirajte BiH*“, rečeno je na sjednici Savjeta bezbjednosti u Njujorku, 25. aprila. (O, '92, 15751, 1)
3. *Crna Gora i Srbija, to je jedna familija*. (SB, '92, 1.11)
4. Poslije ove rezolucije međunarodna vojna intervencija više nije plod mašte već realna pretpostavka, mada *BiH ni sada svoje nade ne bi trebala da veže* isključivo za nju. (Lj, '92, 8, 14)
5. *Razvod BiH od Jugoslavije* (SB, '92, 3, 6)
6. Pa se postepeno utješi operacijom zaljublivanja u *jednu ne baš vitku – gotovo zdepastu Jugoslaviju*, ali s kojom je, misli, moguća iskrena ljubav. (SB, '92, 3, 7)

7. Bosna šuti i trpi. (SB, '92, 4, 5)
8. Ćurak jadikuje nad sudbinom BiH na čije odbrambeno biće... (SB, '92, 4, 13)
9. *Srbija* je tih godina u istinskom duhovnom i političkom grotu, *preplavljena novim razmišljanjima, idejama...* (SB, '92, 4, 14)
10. Bosna u „prijateljskim“ kliještima. (SB, '92, 16, 4)
11. Bosna je odigrala povijesnu ulogu i na dostojanstven način spajala civilizacije. (Lj, '92, 8, 6)
12. ...kao najvažniji ferman u kome je sadržana formula *budućeg života ili smrti Bosne i Hercegovine*. (D, '93, 7, 4)
13. *Srbija i Crna Gora glume distanciranost*. (D, '93, 7, 4)
14. Bosna i Hercegovina će aktivirati svoje vitalne funkcije. (Lj, '94, 76, 8)

Literatura:

- Klikovac, D. (2004): *Metafore u mišljenju i jeziku*, Biblioteka XX vek, Beograd.
- Kövecses, Z. (2002): *Metaphor: A Practical Introduction*, Oxford University Press, New York.
- Lakoff, G. (1991): *Metaphore and War*, Peace research 23, 25–32.
- Lakoff, G., Johnson, M., (1980): *Metaphors We Live By*, Chicago: University Chigaco Press.

Elvira ĆEMALOVIĆ-DILBEROVIĆ

METAPHOR IN POLITICAL DISCOURSE

The author has attempted to demonstrate the degree of the presence and function of metaphor in political discourse in the case of print media in Bosnia and Herzegovina during the last war (1992–1995).

In that sense, she especially wants to show the frequency of conceptual metaphors and their influence on the formation of identities of discourse participants and their interrelations.

In addition, the aim of the present study is to analyze the role of these conceptual metaphors in the discourse process of polarization on 'us' and 'them'.

The research is focused on political discourse as represented in *Oslobođenje* (O), *Slobodna Bosna* (SB), *Liljan* (Lj) and *Dani* (D). The analysis itself covers 544 articles.

Key words: *metaphor, political discourse, identity, semantics*